

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.30>

Андрєєв Д.О.

кандидат юридичних наук, помічник судді

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУР НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відносини між фізичними та юридичними особами, що виникають у адміністративно-правовій сфері, потребують належного регулювання. Незважаючи на певну увагу дослідників до цієї теми, існує потреба в інтегративному аналізі, який враховував би сучасні правові акти та міжнародні стандарти. Адміністративно-правовий захист прав і свобод громадян має бути комплексним і ефективним, охоплюючи всі аспекти реалізації, охорони та відновлення порушених прав. Проте, в умовах постійних змін у законодавстві та розвитку суспільних відносин, забезпечення належного рівня правової допомоги та доступу до правосуддя залишається викликом. Існує проблема забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян через адміністративно-правові механізми, які часто є недостатньо прозорими та доступними для широкого загалу. Багато громадян не мають достатнього рівня правової культури та свідомості, що обмежує їхні можливості захисту власних прав. Крім того, правова допомога, гарантована законодавством, не завжди є доступною та ефективною, особливо для вразливих груп населення. Отже, проблема полягає у необхідності вдосконалення адміністративно-правового регулювання для забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян, підвищення рівня правової свідомості та культури населення, а також у забезпеченні доступності правової допомоги відповідно до сучасних стандартів і вимог.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями адміністративно-правового

регулювання процедур надання правової та юридичної допомоги в аспекті забезпечення прав громадян на справедливий судовий процес займалися відомі українські вчені, такі як О. Мудренко, Г. Лопушняк, М. Стаматіна, К. Струкова, О. Говоруха, В. Ісакова, В. Заборовський та інші. Проте в умовах існуючих реалій та постійних змін у законодавстві, ця тема потребує ще більш глибоко вивчення та опрацювання, з огляду на потребу у юридичній допомозі більшості населення.

Метою є проведення аналізу сучасних адміністративно-правових механізмів захисту прав і свобод громадян з метою визначення їхньої ефективності та прозорості. Крім того, стаття спрямована на виявлення проблем та перешкод, які ускладнюють доступ громадян до правосуддя та правової допомоги. Зокрема, розглядаються питання, пов'язані з недостатньою інформованістю населення про їхні права, обмеженим доступом до правової допомоги, а також неефективністю адміністративно-правових процедур.

Виклад основного матеріалу. Відносини, які з'являються в адміністративно-правовій сфері діяльності між фізичними та юридичними особами потребують регулювання. Навіть налагодження відносин пропонує кожна галузь права. Також правові відносини показують права та обов'язки громадян та відповідний захист для них. Адміністративно-правовий захист прав і свобод громадянина являє собою сукупність врегульованих нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами),

а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур). Крім цього, це сукупність способів, прийомів і різних процесуальних дій, встановлених у законному порядку, за допомогою яких здійснюється відновлення порушеного права особи. Об'єктом адміністративно-правового регулювання забезпечення прав і свобод людини та громадянина є адміністративно-правові відносини, що виникають між суб'єктами з приводу реалізації, охорони, захисту та відновлення їхніх порушених прав і свобод.

В адміністративному праві використовуються способи регулювання, що властиві обом загальним методам правового регулювання – імперативному та диспозитивному. Такими є: приписи («позитивні зобов'язання»), тобто покладення обов'язку здійснити відповідні дії в умовах, що передбачені адміністративно-правовою нормою. Приписи використовують в різних формах, а саме: встановлення відповідних дій, порядок їх здійснення, забезпечення виконання обов'язків. За допомогою приписів встановлюються також завдання, функції та повноваження органів виконавчої влади, інших суб'єктів.

Найважливішими засобами механізму адміністративно-правового регулювання є норми права. За їх допомогою, з одного боку, регулюється поведінка суб'єктів адміністративного права, охороняються права фізичних та юридичних осіб, встановлений в державі правопорядок, з іншого, виникають адміністративні правовідносини, в яких статус суб'єктів реалізується. Юридичними фактами є конкретні життєві обставини, з якими пов'язують виникнення, зміну та припинення адміністративно-правових відносин (їх поділяють на дії та події, які не залежать від волі людини). Правова свідомість — це система відображення правової дійсності у поглядах, почуттях, уявленнях людей про право, що складається з правової ідеології, правової психології та правової поведінки. Правова культура це система правових цінностей, завдяки яким правильно розуміються та виконуються положення норм

адміністративного права. Законність — це правовий режим, за допомогою якого дотримуються норм права всі суб'єкти адміністративно-правових відносин.

За предметом регулювання адміністративно-правові норми поділяються на: а) матеріальні, тобто такі, що визначають зміст обов'язків і прав конкретних учасників регульованих управлінських відносин, їх адміністративно-правовий статус; б) процесуальні, тобто такі, що встановлюють порядок реалізації обов'язків і прав, передбачених для учасників управлінських суспільних відносин матеріальними адміністративно-правовими нормами.

Правові норми регулюють процедуру реалізації цих прав та обов'язків і допомагають зрозуміти, як вони діють. Наявність норм це показує як воно повинно бути в суспільстві та ще як повинно виконуватися.

Надання правової та юридичної допомоги на законодавчому рівні гарантується громадянам правова безоплатна допомога. Щоб кожна людина, яка звернулася мала цю можливість. Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права у суспільстві слід окремо виділити превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед, спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Згідно з ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Також є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» [2]. Цей Закон відповідно до Конституції України визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації

цього права, підстави і порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.

При наданні громадянам такої допомоги необхідно враховувати те, що вона здійснюється згідно з регулювання законів та правових постанов України. До поняття безоплатної первинної правничої допомоги відноситься ст. 7 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». В якій прописано: 1. Безоплатна первинна правнича допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи та обов'язки, порядок їх реалізації та виконання, відновлення прав у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. 2. Безоплатна первинна правнича допомога включає такі види правничих послуг: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації.

Також правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо [3, с. 405]. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. Згідно з ст.8 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», до суб'єктів права на безоплатну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України. Згідно з ст.9 цього закону суб'єктами надання безоплатної первинної правничої допомоги в Україні є: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) центри з надання безоплатної правничої допомоги; 4) спеціалізовані установи з надання

безоплатної первинної правничої допомоги, утворені органами місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади; 5) юридичні особи приватного права, які мають право надавати правничу допомогу, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку; 6) адвокати та інші фахівці у відповідній галузі права, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку.

Державна політика зацікавлена в забезпеченні прав громадян та намагається зробити все необхідно, щоб існували та працювали механізми реалізації права. Створити умови для громадян для реалізації їх прав і свобод. Адміністративно-правові норми пов'язані з іншими галузями права. Громадяни, які звертаються за допомогою к правової та юридичної допомоги також необхідно їм підвищення правової культури в захисті своїх прав. Якщо не буде сприятливих умов для людей та громадян, то це відображається не тільки в їх правах та обов'язок держави відповідає перед соціумом. Крім цього держава повинна відповідати демократичним основам країни, по тому шляху якому вона йде. В цьому закладені ті правові основи, які повинні бути в забезпеченні прав громадян. Це стосується в загальному, як в цілому на центральному рівні, а також на місцевому. Для громадян має бути доступ до послуг, які мали би в надані юридичної допомоги в забезпечення прав громадян.

Також необхідно зазначити, що в адміністративно-правовій нормі є відповідальність за правопорушення для тих, хто не дотримується прав та свобод, які були закладені. Є певний перелік покарань за протиправні діяння. В забезпеченні прав громадян необхідно наявність юридичних фактів та від них створюються юридичні наслідки. Усе це для того, щоб виявити правомірну дію суб'єкта, який це вчинив. Збір усіх необхідних правових аспектів, які можуть допомогти врахувати на справедливий судовий процес.

Реалізація принципу верховенства права та право кожного на судовий захист можлива

лише при реальному дотриманні конституційних приписів щодо незалежності суддів, які містять юридичні гарантії, спрямовані на запобігання будь-якому впливу на суддю та судову владу [5, с. 242]. Ефективне забезпечення права на судовий захист є однією з гарантій реалізації прав і свобод, їх утвердження й захисту, зокрема в спосіб відновлення в разі їх порушення. Тому є потреба в законодавчому нормуванні, яке повною мірою забезпечувало б дієву та ефективну реалізацію права на судовий захист. До того, можливо додати право суддів самостійно ухвалювати рішення у справах, так і про неможливість довільно розмежовувати повноваження суддів і різного типу адміністративних утворень державою.

В Законі наявні принципи, які є передумовами в забезпеченні на справедливий судовий процес.

1. Законність. Це такий режим державного і суспільного життя, при якому забезпечується повне й неухильне дотримання і виконання законів, підзаконних актів усіма без винятку органами держави, громадськими організаціями, посадовими особами і громадянами. Поняття законності охоплює дотримання і виконання всієї системи нормативних актів держави.

Суть законності полягає в реальності права, в тому, що всі без винятку суб'єкти суспільних відносин керуються принципом суворого дотримання приписів законів й інших нормативних актів, сумлінно виконують покладені на них юридичні обов'язки, безперешкодно і повною мірою використовують свої суб'єктивні права. Тим самим у державі і суспільстві дотримуються встановлених законами та іншими нормативними актами правопорядку, державної і громадської дисципліни. Додержуватися цього є ознакою того, що правоохоронні та судові органи законності приділяють значну увагу для виконання [6, с.12].

2. Охорона інтересів особи. Права, свободи та законні інтереси – це ті категорії, які не тільки характеризують правовий статус особи, а й свідчать про ступінь ефективності

засобів, що використовуються у нормативному регулюванні суспільних відносин, про оптимальність співвідношення у механізмі правового регулювання засобів заохочення та обмеження.

Охоронюваний законом інтерес – це прагнення до користування конкретним матеріальним або нематеріальним благом, зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних потреб [1, с. 110].

3. Рівність учасників перед законом. Цей принцип закріплений як у міжнародних конвенціях, так і в національному законодавстві. Говорячи про цей принцип, необхідно його розуміти так, що до суб'єктів через їхні особливості не повинні застосовуватися обмеження чи винятки. Тобто цей принцип тісно пов'язаний також із забороною дискримінації. Це означає, що в однакових ситуаціях до однойменних суб'єктів має однаково застосовуватись та чи інша норма права і що кожен із цих суб'єктів має однакові права й обов'язки під час розгляду його справи в суді. Рівність із правової позиції означає рівність у правах, процедурах, стартових можливостях, правилах гри.

4. Швидкість та строки. Ще однією з гарантій справедливого суду є розгляд справи в «розумні строки». В залежності від того, цивільні, чи кримінальні справи розглядаються даний критерій варіюється. Факторами котрі Суд беруть до уваги, з'ясовуючи, чи відповідає судова процедура стандартам «розумного строку» є. В своїй практиці, Суд неодноразово зауважував, що дане право не є абсолютним, а відповідно може бути піддане певним обмеженням, адже вимагає регулювання з боку держави, відповідно в вирішенні цього питання мають певну свободу [7, с.36]. Проте Суд, як остання інстанція, має перевірити дотримання вимог правових норм, переконатись що право доступу до суду не було обмежено таким

чином, що нанівець зводиться вся його суть. Також, обмеження в доступі до суду не буде відповідати тим гарантіям, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою.

Навіть коли досягнути усі правові принципи та здобути необхідні юридичні докази, це все ще не гарантує право на справедливий судовий процес. Можливо виникнуть правові явища, які не були передбачені. Та це зрозуміло, коли чогось не вистачає в судочинстві, що потрібно було б бути. Ось це, чогось не вистачило і воно як раз мало бути вирішити проблему в судовому процесі. А коли на нашу думку все є, що допоможе та раптом виявляється, що в праві є прогалини або з'явиться юридичний «люфт», що не одне саме з попереднім явищем. Це коли в праві за одною правовою істиною не слідує інша. Тобто не працює той механізм, який повинен був працювати. Тоді і розраховувати на результат в судовому процесі не доводиться.

Висновки. Отже, нами виявлено недоліки та прогалини в діючому законодавстві, що стосуються захисту прав громадян. Це свідчить

про необхідність реформування адміністративно-правових процедур з метою їхнього вдосконалення та узгодження з міжнародними стандартами. Один з головних аспектів, на який варто звернути увагу, - це забезпечення прозорості та доступності інформації про права та можливості громадян. Чим більша інформованість населення, тим ефективніше функціонуватимуть механізми захисту прав. Важливим аспектом є підвищення рівня правової культури серед населення, що сприятиме більш активній участі громадян у процесах захисту їхніх прав та свобод. Застосування адміністративно-правових процедур повинно бути доступним для всіх шарів населення, без обмежень чи дискримінації. Для забезпечення належного рівня захисту прав громадян необхідна активна роль як державних органів, так і громадських організацій у впровадженні та реалізації ефективних механізмів захисту. Отже, розробка та впровадження комплексних заходів щодо вдосконалення адміністративно-правових механізмів захисту прав і свобод громадян є актуальним завданням для забезпечення правової держави та гарантування повноцінного захисту прав людини.

Анотація

У статті досліджуються відносини, які виникають в адміністративно-правовій сфері діяльності між фізичними та юридичними особами, та необхідність їх регулювання. Обговорюється, як різні галузі права пропонують механізми для налагодження цих відносин, демонструючи права та обов'язки громадян і відповідний захист для них. Адміністративно-правовий захист прав і свобод громадянина представлено як комплекс врегульованих адміністративним правом норм, засобів і процедур, які здійснюють уповноважені органи та посадові особи. Особлива увага приділяється адміністративно-правовим нормам, що визначають обов'язки, права, порядок їх реалізації та захисту, а також роль правової культури і правосвідомості в забезпеченні правопорядку. Аналізуються механізми, через які реалізується право на безоплатну правову допомогу, зокрема на законодавчому рівні, згідно з Конституцією України та Законом України «Про безоплатну правничу допомогу». Стаття також охоплює важливі правові принципи, такі як законність, охорона інтересів особи, рівність учасників перед законом, а також принцип швидкості та строків розгляду справ у суді. Розглядаються виклики, пов'язані з правовими прогалинами та юридичними явищами, які можуть вплинути на ефективність судового процесу. Розглядаються виклики, пов'язані з правовими прогалинами та юридичними явищами, які можуть вплинути на ефективність судового процесу. Висвітлюється значення правової культури та правової свідомості в забезпеченні належного функціонування адміністративно-правових механізмів. Також розглядаються питання, пов'язані з відповідальністю

за правопорушення, встановлені адміністративно-правовими нормами, та можливі наслідки для порушників. Завдяки детальному аналізу правових норм і процедур, стаття пропонує рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання з метою ефективного захисту прав і свобод громадян, а також забезпечення їх доступу до правосуддя та правової допомоги.

Ключові слова: надання правової допомоги, адміністративно-правові відносини, адміністративно-правовий захист, права і свободи громадян, законність.

Andreiev D.O. Administrative and legal regulation of procedures for providing legal aid and legal assistance in terms of ensuring the rights of citizens to a fair trial

Summary

The article examines the relations that arise in the administrative and legal sphere of activity between individuals and legal entities and the need for their regulation. The author discusses how different branches of law offer mechanisms for establishing these relations, demonstrating the rights and obligations of citizens and the corresponding protection for them. Administrative and legal protection of citizens' rights and freedoms is presented as a set of rules, means and procedures regulated by administrative law and implemented by authorized bodies and officials. Particular attention is paid to the administrative and legal norms that define obligations, rights, the procedure for their implementation and protection, as well as the role of legal culture and legal awareness in ensuring law and order. The author analyzes the mechanisms through which the right to free legal aid is realized, in particular at the legislative level, in accordance with the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On Free Legal Aid". The article also covers important legal principles, such as legality, protection of the interests of a person, equality of participants before the law, and the principle of speed and timeliness of court proceedings. The challenges related to legal gaps and legal phenomena that may affect the efficiency of the judicial process are discussed. The challenges associated with legal gaps and legal phenomena that may affect the efficiency of the judicial process are considered. The importance of legal culture and legal awareness in ensuring the proper functioning of administrative and legal mechanisms is highlighted. The author also discusses issues related to liability for offenses established by administrative and legal norms and possible consequences for violators. Based on a detailed analysis of legal norms and procedures, the article offers recommendations for improving administrative and legal regulation in order to effectively protect the rights and freedoms of citizens, as well as to ensure their access to justice and legal aid.

Key words: legal aid, administrative and legal relations, administrative and legal protection, rights and freedoms of citizens, legality.

Список використаних джерел:

1. Мудренко О. В. Проблема правового регулювання у наданні безоплатної правової допомоги. Безоплатна правова допомога в Україні: шляхи подальшого розвитку та модернізації: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5 жовт. 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 110–114.
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
3. Ісакова В. М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя. *Форум права*. 2012. № 4. С. 404–410. URL: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journal/FP/2012-4/12ivmpdp.pdf>

4. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35–36, № 37, ст. 446. Із змінами, внесеними згідно із законами України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
5. Лошицький М.В., Сироед С.О. Які адміністративні суди потрібні Україні? Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні науки». Випуск 45. Київ, 2009. С. 242–252.
6. Пипяк М.І. Адміністративний суд у системі державних органів України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2016. 22 с.
7. Проблеми формування правової держави в Україні в умовах глобалізації : монографія / гол. ред.: О.М. Іваній. Суми, 2018. 128 с.